

LABIRINTUL ISTORIEI: MAZEPA ȘI ROMÂNII

ȘTEFAN PURICI

Keywords: Moldova, Ukraine, Mazepa, Brancoveanu, Galați, international relations.

The labyrinth of history: Mazepa and the Romanians

(Abstract)*

The author presents his point of view vis-à-vis of the volume titled *Ukrainian hetman Ivan Mazepa: Moldova and Romania*, published by the researcher Teofil Rendiuc. Are analyzed aspects which linger the solidity of this study, but the evidences less based and justified.

Volumul bilingv (editat în limbile ucraineană, p. 5–126 și română, p. 161–274), semnat de Rendiuc T. Gh, *Hatmanul Ucrainei Ivan Mazepa: Moldova și România*, București, Editura Printech, 2008, 274 p. + CD *Evanghelia* (Aleppo, 1708, în limba arabă), a fost publicat în cadrul acțiunilor organizate în țara vecină, în urma semnării de către Președintele Ucrainei, a Decretului nr. 955, din 9 octombrie 2007, *Despre marcarea a 300 de ani de la evenimentele legate de acțiunea politico-militară a lui Ivan Mazepa, hatmanul Ucrainei, și de încheierea alianței ucraineano-suedeze*. Autorul, Teofil Rendiuc, actualmente diplomat ucrainean, absolvent al Facultății de Istorie a Universității din Cernăuți, a lucrat mai mulți ani în cercetare și este doctor în istorie.

Lucrarea a fost structurată pe patru capitole, *Prefață, Încheiere, Bibliografie selectivă* și include 35 de fotografii color (p. 127–160). Textul original a fost scris în limba ucraineană, cel în limba română reprezentând o traducere realizată chiar de autorul volumului.

În *Introducere*, Teofil Rendiuc explică interesul său pentru subiectul studiului și menționează că lucrarea contribuie la o mai bună cunoaștere a raporturilor existente între hatmanul Ucrainei și domnii Țării Moldovei și Țării Românești, în special a relației dintre Ivan Mazepa și Constantin Brâncoveanu. Autorul apreciază că, prin demersul său, „deschide o nouă pagină în istoriografia ucraineană consacrată activității lui I. Mazepa” (pp. 12, 167)**.

* Traducere: Ștefan Purici.

** Prima cifră indică trimiterea la textul în limba ucraineană, a doua – la cel în limba română.

Capitolul I analizează *Primele contacte ale hatmanului Ucrainei I. Mazepa cu Moldova și Valahia și evoluția lor până la 1708*. Cercetătorul evidențiază existența unor premise pentru dezvoltarea legăturilor politice și culturale între Ucraina lui Ivan Mazepa și spațiul românesc: „interesele geopolitice similare”, exemplul alianței dintre hatmanul Bogdan Hmelnițki și Vasile Lupu, activitatea lui Petru Movilă în scaunul de Mitropolit al Kievului, „credința ortodoxă comună” etc. (pp. 13, 168). La acestea trebuie adăugat interesul Rusiei de a fi la curent cu ceea ce se întâmpla în interiorul Imperiului Otoman. Drept urmare, în toamna anului 1688, din ordinul țarului, Ivan Mazepa a stabilit legături directe cu domnitorul muntean Constantin Brâncoveanu (1688–1714), în vederea constituirii unei alianțe antiotomane din care să facă parte Rusia, Polonia, Moldova și Valahia, dar și – în opinia autorului – Ucraina hatmanului (pp. 18, 172). Teofil Rendiuc menționează că, până în luna octombrie 1708, hatmanul „a fost intermediar în purtarea corespondenței intense între C. Brâncoveanu și Petru I” (pp. 22, 176).

Demn de reținut este și faptul consemnat de autor (pp.23, 177), potrivit căruia Constantin Brâncoveanu a făcut cunoștință cu ucrainenii în cadrul administrației moldovenești a lui Gheorghe Duca, impusă de turci în urma cuceririi teritoriilor de la răsărit de Nistru (1678), ceea ce a facilitat dezvoltarea contactelor ulterioare ale lui Ivan Mazepa cu domnul român. Un factor important în promovarea unor raporturi strânse cu națiunile vecine, evidențiat de francezul Jean Baluse, trimisul lui Petru I, l-a constituit orizontul politic al hatmanului: „Are o mare experiență în politică și, spre deosebire de moscoviți, urmărește și știe ce se întâmplă în țările străine” (pp. 28, 181). De asemenea, în cadrul trupelor căzăcești, se aflau numeroși moldoveni (pp. 24–25; 178–179), inclusiv în funcții de conducere (comandanți de regimente), fapt ce înlesnea apropierea între hatman și domniile români. Un fapt mai puțin cunoscut și demn de menționat este sponsorizarea de către Ivan Mazepa, în anul 1708, a tipăririi *Evangheliei* în limba arabă, pentru necesitățile sirienilor ortodocși (pp. 37, 40; 190, 192–193). Era unul dintre cele 11 titluri de cărți creștine publicate cu caractere arabe în tipografia din Alep (Siria), dotată cu echipament și meșteri de la Snagov și București, prin strădania principelui Constantin Brâncoveanu. Domnul muntean, având în vedere proiectele sale otomane, a obținut, la 17 ianuarie 1701, de la țarul Petru I, dreptul de azil politic pe teritoriul Ucrainei în cazul în care ar fi apărut vreun risc pentru viața sa și a apropiaților săi (pp. 41, 193). Însă soarta a fost vitregă cu principele valah, care a avut un sfârșit tragic, în timp ce pământul românesc a devenit, prin jocul destinului, locul de veci pentru hatmanul Ivan Mazepa.

În capitolul al II-lea este prezentată *Perioada moldovenească din viața lui I. Mazepa, decesul său în anul 1709 și înhumarea la Bender*. Pe baza celor prezentate în capitolul anterior, autorul ajunge la concluzia că alegerea ca loc de refugiu a orașului Bender (Tighina) de către Ivan Mazepa și noul său protector și suzeran (Carol al XII-lea, regele Suediei), nu a fost deloc întâmplătoare. Relațiile

intense cu Mihai Racoviță, domnul Moldovei, ostilitatea tătarilor din Crimeea, prezența unui număr însemnat de moldoveni în oastea lui Mazepa, apropierea geografică s-au numărat printre elementele pe care le-a luat în calcul hatmanul ucrainean atunci când, după înfrângerea suferită la Poltava (27 iunie/8 iulie 1709) l-a asigurat pe regele suedez că „în ziua a cincina vom fi deja de cealaltă parte a graniței și vom fi în siguranță” (pp. 49, 200). Istoricul Teofil Rendiuc aduce numeroase exemple de stabilire a moldovenilor în spațiul de la est de Nistru și de ascensiune socială și militară a acestora în cadrul hatmanatului ucrainean. Considerații interesante sunt prezentate de autor cu privire la locul în care s-a aflat Ivan Mazepa după sosirea la Tighina și până la moartea sa (pp. 55–61; 206–212). O parte dintre șefii cazacilor (polcovnicii) lui Mazepa, cu acceptul domnitorului moldovean, au fost găzduiți în casele boierești din Iași și Suceava. Hatmanul s-a stins din viață la Tighina, în ziua de 21 septembrie/2 octombrie 1709, fiind înmormântat în biserica din localitatea Varnița, aflată în apropierea orașului (pp. 69, 219). Pe ultimul drum, Ivan Mazepa a fost însoțit de Carol al XII-lea, domnia Moldovei și Țării Românești, Mihai Racoviță și, respectiv, Constantin Brâncoveanu, trimisul sultanului, ambasadorii prezenți pe lângă regele Suediei, cazaci, ieniceri, moldoveni, tătari ș. a.

Perspectiva ucraineană asupra semnificațiilor politicii lui Ivan Mazepa a fost definită încă de Pylyp Orlyk, succesorul său la conducerea hatmanatului (1710–1742, în exil): „Acest conducător celebru și venerabil, pe care vârsta înaintată l-a lăsat fără urmași, care stăpânea bogății imense, a sacrificat totul pentru libertatea patriei. [...] El și-a sacrificat chiar și propria viață pentru ca patria lui să poată zdrobi jugul moscovit [...]” (pp. 73, 223). Rușii l-au privit pe hatman ca pe un trădător, Petru I instituind pentru Mazepa distincția *Ordinul Iudei* (din argint, cu o greutate de 5 kg), iar Biserica Ortodoxă Rusă anatemizându-l.

Capitolul al III-lea investighează epopeea reînnoșării repetate ale osemintelor lui Ivan Mazepa la Varnița și Galați. Pe baza mărturiilor contemporanilor, textelor cronicarilor și ideilor expuse de diferiți cercetători din Ucraina, România, Polonia, Suedia etc., autorul prezintă opiniile istoriografice legate de locul de veci al hatmanului, identificând cu precizie motivele înmormântării trupului lui Mazepa în interiorul Bisericii Sf. Gheorghe din Galați și descriind amănunțit evenimentele care au afectat mormântul hatmanului și memoria acestuia până la începutul secolului al XXI-lea.

Printre concluziile autorului, care merită a fi reținute, trebuie evidențiată ideea recunoștinței față de poporul român pe care fiecare ucrainean trebuie să o exprime în legătură cu păstrarea, peste veacuri, a memoriei hatmanului ucrainean Ivan Mazepa (pp. 111, 259). În pofida faptului că, în octombrie 1962, autoritățile comuniste au demolat Biserica Sf. Gheorghe, ridicând ulterior două blocuri de locuințe, orașul Galați păstrează numele luptătorului pentru independența Ucrainei prin cele două cartiere, Mazepa 1 și Mazepa 2, prin numele atribuit Bisericii Sfânta

Precista („a lui Mazepa”), dar și prin monumentul ridicat, în anul 2004, în memoria hatmanului în Parcul Libertății din centrul urbei dunărene (pp. 115–116; 263).

În capitolul al IV-lea al lucrării, Teofil Rendiuc reunește *Legendele și miturile legate de figura lui I. Mazepa în Moldova și România*. Legendele încearcă să sugereze faptul că Mazepa nu a decedat la Tighina, ci și-a înscenat moartea, reușind în taină să ajungă la Kiev, unde a murit mai târziu, la Lavra Pecerska. Miturile sunt generate de poveștile privind prădarea mormântului hatmanului de către turci, ruși sau ostașii sovietici.

În *Încheiere*, autorul volumului vine cu un șir de propuneri concrete vizând dezvoltarea relațiilor științifice ucraineano-române, continuarea cercetărilor legate de viața și activitatea lui Ivan Mazepa, înființarea unei asociații omonime etc.

Aflat sub imperiul datelor aniversare – în anul 2009 se împlineau 370 de ani de la naștere și 300 de ani de la moartea lui Ivan Mazepa –, autorul nu face întotdeauna distincție în ceea ce privește statutul juridic al entităților teritoriale pe care le menționează pe parcursul întregii lucrări: Țara Moldovei, Țara Românească, Ucraina și Rusia. În perioada examinată (sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea) Rusia era un stat independent, Țările Române erau state aflate în raporturi de vasalitate cu Poarta Otomană, în timp ce Ucraina (fără teritoriile cuprinse în cadrul Regatului Poloniei) era o provincie anexată Țaratului moscovit, care se bucura de o anumită autonomie politico-administrativă. Ivan Mazepa, ales ca hatman al Ucrainei din stânga Niprului în anul 1687, a fost un înalt dregător al administrației țariste, desemnat să conducă una dintre componentele statului rus, și nu a fost un principe independent, însă volumul îl prezintă ca pe un adevărat șef de stat. Ivan Mazepa și-a manifestat spiritul de inițiativă (pp. 28–30; 181–183) în limitele în care aceasta a fost dictată de statutul său de reprezentant al țarului și de cel al regiunii pe care o administra ca teritoriu învecinat cu spațiul controlat de Imperiul Otoman. Grație darurilor bogate oferite de Petru cel Mare, hatmanul a acumulat averi uriașe, devenind proprietarul a circa 20 de mii de domenii și unul dintre cei mai bogați nobili din Europa (pp. 49, 201).

În pofida unor exagerări de interpretare, cartea se încadrează în eforturile generale ale istoriografiei ucrainene de a construi un trecut politico-național distinct pentru Ucraina de astăzi. Aspectele prezentate de autor pun în lumină sprijinul românilor de care s-a bucurat Ivan Mazepa în acțiunile sale legate de susținerea ortodoxiei, dar și contribuțiile etnicilor români la evoluția evenimentelor de la est de Nistru la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui următor, volumul contribuind la o mai bună cunoaștere a trecutului vecinilor ucraineni, dar și al românilor.